

Levendel Júlia
és Horgas Béla.
„Ragyogtunk
sután”

NADAS PÉTER

ESZMÉLET | KIBORULT NEJLONSZATYOR | A LEVENDEL-HORGAS-PÁROS

Lapfosztás

A cenzúrával hadakozva töltötte fél életét Levendel Júlia és Horgas Béla. A rendszerváltás után a Liget Műhelyt máig működtető költő-író házaspár sorsát meghatározta az Eszmélet című első, meg nem született, ám irodalomtörténetileg mégis megkerülhetetlen folyóiratuk kivégzése.

Betiltották egy rimes mini-dráma előadását 1969 októberében a Fészek Klubban. Az ötvenhatos börtönviselt szerzővel, **Eörsi Istvánnal** ez nem először – s nem is utoljára – történt meg. Az eseményszámba menő fejlemény inkább az, hogy a Szívátültetés című ironikus tragikomédia szövegkönyve – néhány más meglepetéssel, például Csepeli György szociálpszichológus ifjúkori, mármár avantgárd novellájával együtt – négy évtizedes lappangás után a napokban közkinccsé lett: a Liget Műhely online folyóirat honlapján.

A szerkesztők – a költő-író házaspár, Levendel Júlia és Horgas Béla, valamint lányuk, Horgas Judit – egyfajta nagytakarításba kezdve könyvespolcok tetejéről, szekrények zugaiból szedték elő a megsárgult papírlapokkal tele-tömött emlékezetőrző, emlékeztető nejlonzatyrokot. S mielőtt az irodalomtörténeti jelentőségű kéziratokat, leveleket, fényképeket

a Petőfi Irodalmi Múzeum gondjaira bízták volna, néhány „félelmetesen időszerű” dokumentumot a legszükségesebb jegyzetekkel ellátva közzétettek. Innen tudható, hogy a szóban forgó **Eörsi**-opus az Eszmélet című irodalmi műsor keretén belül hangzott volna el 1969 őszén. A több száz példányban kinyomtatott és postázott meghívó pedig azt is elárulta, hogy „a Magvető Kiadó-

Aczél György
1970-ben,
a soros párt-
kongresszuson.

*Fricska a
relikviagyűjtőnek*

MTI / SZEBELÉDY GÉZA

nál megjelenő időszakos irodalmi folyóiratának avatóestjén” az Eszmélet első számaiban megjelenő írásokat fogják bemutatni.

Nem mutatták be. Az est – a betiltást átcímkezve, úgymond technikai okok miatt – elmaradt. A cenzúrázás legfőbb, ám korántsem egyetlen oka a halálraítéltek zárkájában játszódó, morálfilozófiai kérdéseket kíméletlen élességgel boncolgató szatíra volt. A háromszereplős jelenetet **Eörsi** néhány évvel később ugyan ügyetlenül megírt irodalmi melléktermékének minősítette, ez azonban nem gátolta meg abban, hogy a kéziratot – hangsúlyozottan a címzett kérésére s egyfajta ellenfricskaként – megküldje a relikviagyűjtésben is élenjáró Aczél Györgynek. Akinek, mint a kádári kultúrpolitika legfőbb urának, természetesen oroszlánrésze volt nemcsak az est megtartásának megakadályozásában, hanem az Eszmélet elvéreztetésében is.

A szabadabb levegőhöz, vagyis nyomdafestékekhez soha nem jutott folyóirat története ekkor már jó néhány évre és még több fordulatra tekinthetett vissza. „68 tavaszán – a fürdőkádban ülve, ketten – megalapítottuk / folyóiratunkat, az Eszméletet. J. tárcsázta A. elvtársat, / kapcsolták, másnap fogadott – mutassuk meg, hogy mit akarunk, / mondta, s a politikus elmék dicsérték: kedvező a pillanat. / Ragyogtunk sután, a saját tavaszunkat éltük, naivításunk / alig volt tettetett” – öntötte verssorokba 1996-ban visszaemlékezését Horgas, aki feleségével együtt már az 1970-es évek elején nekiült prózában is elmondani az életüket meghatározó, „csontig hasító hiányt” (lásd Élbetiltottak című írásunkat).

A munka azonban félbemaradt – árulta el Levendel most a HVG-nek. A negyvenoldalas, szintén a PIM-be került krónika egyszer majd kiegészíti a párt- és titkosszolgálati irattárakban, baráti archívumokban s a megverselt nejlonzatyrokban fennmaradt leveleket, kéziratokat, szerződéseket és visszaemlékezéseket. Az irodalmi életet (is) ellenőrző állambiztonság dokumentumai, ügynöki jelentések alapján hét évvel ezelőtt Szőnyei Tamás változta fel az „Eszméletvesztés” azon stációit, amelyek 1970 kora nyarán a maga

Élbetiltottak

Magántörténetük szempontjából az Eszmélet megvalósulása „föltehetően többet értett volna, mint amennyit használt megfojtása” – ezzel a paradox vallomással élt Horgas Béla az Új vers régi című, 1996-os kötetének egyik lábjegyzetében. Ugyanitt írt arról a Levendél Júliával közös felismerésükről is, hogy „a műhelyteremtés igazán nekünk való”. Ha az élet úgy hozta, a samizdatban való résztvételtől sem riadtak vissza, 1982-ben például – ahogy ez az Egy nejlonszatyor kiborul című friss dokumentumközlő sorozatukból is kiderül – közösen adtak Báb-játék címmel egy négykezes írást a Feketében című antológiába.

Eközben viszont muszájherkuleseként törekedtek ravasszággal, de úgymond

megalkuvás nélkül a legalitás kereteinek folyamatos tágítására. Az elbuktatott Eszmélet folyóirat köre 1981-ben például a Levendél–Horgas-páros szerkesztette Ez most a divat című kötetben „csoportosult”. Miután 1983-ban a könyvhét előtti napokban sikertelenül bombázták meg nyílt levelükkel a birkalétre kárhozott száz alkotótársukat, illetve a kultúra irányítóit azért, hogy közösen találják meg az ellenőrzött gondolatok birkabőréből való kibújás módját, az elsők között éltek a magánkiadás 1980-as évek eleji igen szűk lehetőségével. A Pár-sor című, 6 kötetet (voltaképp folyóiratszámot) megért műhelynapló látszólag eleget tett az akkor hatályos feltételnek, mely szerint „szerzői kiadásban csak saját művet lehet megjelentetni”; a trükk az volt, hogy a meginvitált társak nemegyszer vadonatúj írásait

idézőjelben, a szerzőket megnevezve, de „idézteként” publikálták.

1986-ban Aczél ellenlábasa, a Hazafias Népfőnt főtítkárává buktatott Pozsgay Imre lehetővé tette, hogy egy családi kalendárium „irodalmi mellékleteként” szerkesztésükben megjelenhessen a Liget tavaszi száma 10 ezer példányban. A könyvként engedélyezett orgánus két írása azonban megint vihart kavart a párt berkeiben. A szóbeszéd szerint elsősorban a „humanista polgár”, a tüdőgyógyász Levendél László (Levendél Júlia édesapja) „botrányos” írása és provokációszámba menő címe – Egy ország gyógyítása – volt az oka annak, hogy a Ligetet bezúzták. 1988-ban ez az „irodalmi melléklet” lett a rendszerváltás előestéjén induló, manapság az interneten elérhető folyóirat első száma.

köré csoportot szervező, s azt „politikailag káros irányban” befolyásoló Horgas rendőrhatalmági figyelmeztetésébe torkollottak. Szőnyi szerint legfeljebb 1969 márciusáig volt elvi lehetőség a lap megvalósulására. Az első – 10-én, a Kossuth Klubban megtartott – irodalmi est botránya után a titkosszolgálat „állambiztonsági ügyként” kezdett foglalkozni az Eszmélettel, amelynek szerkesztőpárosa már a tervezet és idején társakat keresett és talált Bojtár Endre irodalmár, Dániel Ferenc dramaturg-rendező és Nadas Péter író személyében.

„A. elvtárs” a személyes találkozóon nyitottnak mutatkozott, mi több, a Horgas–Levendél-házaspárt ki is közvetítette a Magvető Kiadó igazgatójához. A sokat próbált Kardos György szóban meg is állapodott velük az „időszaki folyóiratokról”, s még arra is ígéretet tett, hogy önállóan dönthetnek a megjelenő anyagokról. Amikor azonban a szerkesztők és szerzők antológiájukat a nyilvánosság előtt is be kívánták harangozni, hirtelenjében felerősödtek az aggályoskodó hangok. „Horgasék három napig huzakodtak Aczél slapajával, Tóth Dezsővel, amíg az a kompromisszum született, hogy két szó nem hangozhat el az esten, a csoport és a folyóirat” – idézte fel az eseményeket két évvel ezelőtti tanulmánykötetében az egyik szerkesztőtárs, Bojtár, hozzátéve, hogy a dolgok végül is másként történtek. Miután irodalmi berkekben már híre ment a pártirányítókat szokatlan engedékenységenek, a zsúfolásig megtelt Kos-

suth Klub termét még az utcára is kihangosították. Az utolsó szereplő, Csoóri Sándor pedig a „lélegzetelállítóan” szép esszéjének felolvasása végén „pompás dramaturgiai érzékkel leeresztette a lapokat, és azt mondta: Igenis kimondom, csoport vagyunk, és folyóiratot akarunk csinálni.”

A pártközponti főemberekben mindez nemcsak az ötvenhatos Petőfi Kör, hanem a testvéri Csehszlovákiában (magyar tankokkal is) éppen elfojtott emberarcú szocializmus megteremtéséért folytatott küzdelem rémképét is előhívta. A sokarcú és sok táblán játszó Aczél azonban akkor még türelmesnek látszott. Mivel az év elején más ügyben írt megkönyöröző, udvarló levelet Nadas Péternek, magára erőltetett nyájassággal fogadta az író „illetlenül” nyers válaszát, amelyben nagy hangsúlyt kapott „a meg nem született, de az irodalomtörténetből már most kiiktathatatlannak folyóiratának lassú halálraítéltsége”. Nem tudható, hogy Nadas ezen, illetve

a titkosszolgálat „állambiztonsági ügyként” kezdett foglalkozni az Eszmélettel

Bojtár néhány héttel későbbi levele nének mennyi szerepe volt abban, hogy a Magvető mégis szerződést kötött, mi több, a nyomdába küldött első szám honoráriumát is postázta.

Az ominózus, a hatalommal való egyezkedés erkölcsromboló következményeit taglaló Eörsi-minidráma ugyan ürügyet szolgáltatott a hatalomnak, de ezt csak később kezdte hangoztatni. A Szívátültetés elhangzásának megakadályozása után ugyanis folytatódhattak a lapindítási munkálatok, igaz, hirtelenjében mindenféle komoly akadály, például nyomdai kapacitáshiány keletkezett. A meghalasztás igazi oka magában a lapban keresendő. 1969 végére már öt olyan szám állt össze, amelyben – Bojtár utókori elemzése szerint – „sikerült elkerülni a szellemi életben hol nyíltan, hol rejtetten meglévő népi-urbánus ellentét csapdáját”. Az oszd meg és uralkodj ősrégi cinikus elvét valló kádári–aczéli politika szemzőgéből alighanem ez tűnhetett a legnagyobb veszélynek, no meg az, hogy az Eszmélet igen eltérő szemléletű és stílusirányzatú, másfél százas gárdája 1970 májusában – a nevezetes monori tanácskozást másfél évtizeddel megelőzve – a mi a teendő? kérdéséről cserélt eszmét a legnagyobb kempingben.

A „szervező” Horgas rendőrhatalmági figyelmeztetését követően Nadas a „torkunkra forrasztott szó” miatti tiltakozását, szolidaritását és felháborodását kifejező levelet írt Aczélnak. Ebben az eszméletekkel történeteket úgy jellemezte, mint „kasztráció közönsülés előtt és helyett”. ■ MURÁNYI GÁBOR

